

שלוש שנים להסכם בין ישראל לבחריין: השלום שנשכח

אילן זלאיט ויואל גוז'נסקי | 31 באוגוסט, 2023 | גיליון 1759

מדיניות ממשלת ישראל בזירה הפלסטינית ולחצים מבית על בית המלוכה בבחריין מקשים על מימוש הפוטנציאל הגלום ביחסים בין המדינות. מלכתחילה, נקודת הפתיחה של בחריין הייתה מורכבת מזו של איחוד האמירויות; לבחריין גם לא הובטחה תמורה קונקרטית ידועה מהממשל האמריקאי עבור הצטרפותה ל"הסכמי אברהם". לכן, הקשרים עלולים להיקלע, אם לא נקלעו כבר, לקיפאון.

צירוף אירועים מצער המחיש לאחרונה את הלחצים על יחסי ישראל ובחריין והקשיים בתהליך הנורמליזציה בין המדינות. ביולי נדחה ברגע האחרון ביקור מתוכנן של שר החוץ אלי כהן בבחריין, שנועד להיות ביקור ראשון של בכיר ישראלי בממלכה מאז חילופי הממשלות בישראל. בחריין נימקה את החלטתה באילוצים טכניים, אך נראה שהסיבה הייתה עלייתו של השר לביטחון לאומי, איתמר בן-גביר, להר הבית יום קודם להודעת הדחייה. במקביל הופיעו [תמונות](#) מבחריין של אנשי דת שיעים הדורכים על דגל ישראל לקול תשואות במהלך תהלוכת העשורא' - מחזה שכיח בו מופגנת התנגדות לנרמול היחסים עם ישראל.

נקודת הפתיחה להשתלבות בחריין ב"הסכמי אברהם" הייתה מורכבת מזו של איחוד האמירויות: בבחריין שולטת שושלת אל-ח'ליפה הסונית על רוב שיעי. בשונה מהאמירויות, יש בה פרלמנט וחברה אזרחית תוססת, המאתגרים לעיתים קרובות את בית המלוכה. מחאה ציבורית רחבה נגד השלטון בתקופת האביב הערבי ב-2011 נענתה בהתערבות צבאית של ערב הסעודית והאמירויות להגנה על השלטון במנאמה. בה בעת, יכולת התמרון הפוליטי של בחריין מוגבלת בשל התלות בערב הסעודית, הנובעת גם מהתדלדלות עתודות הנפט שלה. על רקע זה, האישור הסעודי לנורמליזציה בין בחריין לישראל נתפש כאיתות חיובי מכיוון ערב הסעודית כלפי ישראל.

ואולם מאז נחתם ההסכם עם ישראל נרשמו בבחריין אירועי מחאה מצומצמים אך עקביים נגד ישראל ובתמיכה בפלסטינים. בישראל אימצו את הטיעון של בית המלוכה הבחרייני נגד גילויי האופוזיציה נגדו, שלפיו מדובר במחאה מקרב האוכלוסייה השיעית, הנאמנה לאיראן. כך למשל, כאשר מאות בחריינים הפגינו לקראת ביקורו של הנשיא יצחק הרצוג בממלכה בדצמבר 2022, גורמים ישראליים [האשימו](#) את איראן ב"התססת הרוחות". טענות אלו אינן משוללות יסוד: המפגינים נגד ישראל אכן מזוהים עם מפלגת א-ויפאק השיעית, שמנהיגה הרוחני עיסא קאסם גולה באיראן ומשגר משם מסרי התנגדות לנורמליזציה עם ישראל.

עם זאת, שורה של סקרי דעת קהל שנערכו בבחריין מאז כינון היחסים עם ישראל מצביעים על כך שאין הבדל ממשי ביחסם של סונים ושיעים בבחריין לנורמליזציה עם ישראל. מעניינת לא פחות היא הירידה החדה בתמיכה בהסכם בחלוף השנים: בעוד שעם חתימתו ב-2020, שיעור של כארבעים אחוזים מהנשאלים הבחריינים [ראה אותן](#) בחיוב, בסקרים שנערכו [מאז](#) השיעור ירד בחמישים אחוזים. התנועה מלמדת על כי התנגדות לנורמליזציה אינה בלתי נמנעת, ואפשר שמדובר בתוצאה של פער בין הציפיות למציאות, שנוצר בשלוש השנים שחלפו.

בשונה מאיחוד האמירויות, מרוקו וסודאן, לבחריין לא הובטחה תמורה קונקרטית ידועה מהממשל האמריקאי עבור הצטרפות ל"הסכמי אברהם", אך בחריין הייתה אמורה להפיק תועלת ישירה מהקשרים החדשים עם ישראל עצמם: מבחינה צבאית, באמצעות שיתוף פעולה עם ישראל בהתמודדות עם האיום האיראני, ומבחינה כלכלית, על ידי הזדמנויות שהשוק הישראלי יציע לכלכלה הבחריינית.

החלק הביטחוני התקדם מיד ובמרץ. בתוך כשנה וחצי מכינון היחסים ביקרו בבחריין ראש הממשלה דאז נפתלי בנט, שר החוץ יאיר לפיד, שר הביטחון בני גנץ והרמטכ"ל אביב כוכבי, ונפגשו עם צמרת בית המלוכה והצבא הבחריינים לתיאום שיתוף הפעולה הביטחוני בין המדינות. ביקורם הפומבי של בכירים ישראלים בממלכה הזעירה, כמאה וחמישים קילומטרים מחופי איראן, ושת"פ מודיעיני ובתחום המל"טים, נשאו מסר ברור שישראל ובחריין עומדות בחזית אחידה מול איראן.

ועם זאת, ברובד הכלכלי של היחסים נותר מאחור. מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בעוד שהאמירות סחרו עם ישראל ב-2021 – 2022 בכ-2.5\$ מיליארד (ללא יהלומים ושירותים), הסחר עם בחריין עמד על כ-20\$ מיליון בלבד. את הפער ניתן להסביר בין היתר בהיות איחוד האמירויות מרכז (Hub) כלכלי גלובאלי (ולכן הנתונים משקפים גם, אולי בעיקר, ייצוא-מחדש של סחורות ממשקים אחרים), בהזדמנויות שהיא מציעה ובאטרקציות התיירותיות הרבות שבה (דובאי אירחה ב-2022 כ-15 מיליון תיירים). בשעה שכמיליון ישראלים הגיעו לאיחוד האמירויות ב-2022, רק מספר אלפי מבקרים מישראל [79](#) את בחריין (פער זה ניתן להסביר בחלקו בהיות דובאי מרכז תעופתי גלובאלי ויעד ביניים לטיסות המשך לאסיה). ב-2022 ביקרו בישראל 1,400 תיירים מאיחוד האמירויות ומבחריין [400](#) בלבד.

קשרי הכלכלה חשובים לציבור הבחרייני ומוחשיים יותר מקשרי הביטחון בין המדינות. ארבעים אחוזים מהבחריינים [מוכנים](#) לקשרים עסקיים מסוימים עם ישראל, שיועילו לכלכלה המקומית, לעומת עשירית בלבד שמעוניינים בשיתוף פעולה עימה נגד איראן. התמורה הכלכלית הפוטנציאלית יכולה לחלחל למגזרים בבחריין שמחוץ לחוגי השלטון שעבורם, לא זו בלבד שהנורמליזציה כרוכה בעלות הפרת הסולידריות עם הפלסטינים, אלא היא גם לא מחזירה את רווח הכלכלי המצופה, ולשכנעם שיש ביחסים תועלת. לקראת סוף 2022, הטרוניות בנושא, שעד אז נשמעו רק מפי האופוזיציה, הגיעו גם למעגלי השלטון. גורם המקורב לממשלה

במנאמה [הודה](#) בדברים לתקשורת הישראלית שבחריין הייתה רוצה לראות השקעות ישראליות בממלכה ולא רק אנשי עסקים ישראלים שמגיעים לביקורים חטופים במטרה לגייס כספים למיזמים בישראל.

מהלכיה של ממשלת ישראל הנוכחית בוודאי לא מטיבים עם היחסים ובית המלוכה הבחרייני גם הוא [מתנער](#) מאמירות שרי הימין וממהלכי הממשלה בנושא הפלסטיני. בשונה מרצף הביקורים של הצמרת המדינית-צבאית הישראלית בבחריין בשנים 2021-2022, במהלך גם ביקר בישראל שר החוץ הבחרייני עבד א-לטיף א-זיאני בישראל במסגרת "פורום הנגב", ב-2023 טרם נרשם מפגש רשמי של בכירים משתי המדינות. בולטת לא פחות הינה העובדה שהסכם הסחר החופשי בין ישראל לבחריין, שניסוחו בידי הדרגים המקצועיים [הסתיים](#) כבר לפני כשנה וצפוי היה לעודד סחר בין המדינות, עדיין לא אושר בידי ההנהגות.

קשיי השלטון הבחרייני להתקדם בנורמליזציה לא נשארים במישור הדיפלומטי. במאי האחרון, קבוצת 44 אנשי דת בחריינים בולטים [חתמו](#) על מכתב חריף שנשלח לשר החינוך הבחרייני בדרישה לבטל "שינויים חשודים" שנעשו בתוכנית הלימודים הממלכתית: הסרתם של חזית'ים ופרטים מתיאור חיי הנביא מוחמד (שככל הנראה עוסקים ביחסיו עם יהודים) וכן של שיר הלל לירושלים ולמסגד אל-אקצא. המכתב, שבו נטען ש"לא ניתן להצדיק את השינויים בטענה לסובלנות ודו-קיום", עורר סערה ברשתות החברתיות וגולשים בחריינים ציינו שינויים נוספים שנתקלו בהם בספרי הלימוד: הוספת שמה של ישראל למפת העולם, הסרת שיעור במדעי החברה שעסק ביהודים והוספתו של שיעור העוסק בהסכם הנורמליזציה בין בחריין לישראל. מיד לאחר פרסום המכתב מיהרו יורש העצר וראש הממשלה [להודיע](#) על עצירה מיידית של השינוי, וממשרד החינוך בממלכה נמסר על הקמת צוות מומחים לבחינה מחדש של כל השינויים שנעשו בתוכנית הלימודים. החברה האזרחית בבחריין הוכיחה אם כך שביכולתה לבלום תוך שיח פנימי סממנים מסוימים של נורמליזציה עם ישראל, שכבר נעשו באופן דומה במדינות כמו איחוד האמירויות וערב הסעודית ללא התנגדות ציבורית משמעותית.

סיכום ומסקנות

מדיניות ממשלת ישראל בזירה הפלסטינית והמחאה בבחריין נגד הנורמליזציה עם ישראל לא מהוות איום על היחסים בשלב זה, על אף שהם נקלעו לקיפאון. יש להבין את ההתנגדות לישראל ולהסכם עמה גם במסגרת המאבק של האופוזיציה הבחריינית בבית המלוכה, אך אין לזלזל באכזבה הבחריינית מהנורמליזציה ובתסיסה המקומית נגדה. בטווח הארוך, אכזבה הזו עשויה לשחוק גם את הקשרים הביטחוניים והצבאיים המשגשגים בין המדינות, ובוודאי להשפיע באופן שלילי על החלטתן של מדינות נוספות ששוקלות האם לנרמל את יחסיהן עם ישראל ובוחנות המחיר והרווח הגלומים בכך.

הגם שלשלטון הבחרייני אינטרס לשמור את היחסים עם ישראל במנותק ככל האפשר מהסוגייה הפלסטינית, לא ניתן להתעלם מהמשקל הרב של סוגיה זו בקרב הציבור הבחרייני. התנהלות ממשלת ישראל בנושא והאירועים בנגדה המערבית יוצרים קושי עבור מנאמה לקדם

שותפויות כלכליות ויוזמות אזרחיות, העשויות להפיג אכזבה מהנורמליזציה, בעוד המציאות הנוכחית מעניקה למחאה נגדה רוח גבית. למרות גודלה ומשקלה הכלכלי הקטנים, חשיבות הקשרים עם בחריין נעוצה במיקומה האסטרטגי, בשיתוף הפעולה שלה עם ארצות הברית (בשטחה מפקדת הצי החמישי) והיותה קשורה בטבורה לערב הסעודית. לכן, חשיבותו של ההסכם בין ישראל לבחריין היא הרבה מעבר ליתרונות בשיתוף הפעולה הבילטרלי – ההסכם מהווה מעין בלון ניסוי עבור ערב הסעודית, הבוחנת את היתרונות והחסרונות שבקשרים עם ישראל על רקע היוזמה האמריקאית לקדם נורמליזציה בין ירושלים לריאד.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט